

Պ. Նալբանդեանի աշխատութիւնը մի բարեխիղճ ուսումնասիրութիւն է Ռանքէի պատմական գրուածքների և դրանց վերաբերեալ ալոց հեղինակութիւնների. պատմութիւն ուսումնասիրողները հաճութեամբ կկարդան ուսանողական այս գործը։ Այս աշխատութիւն ևս — ուրիշ շատերի հետ — ապացոյց է, որ Գերմանիայի հալ ուսանողները հետաքրքրուում և պարապում են գիտութեամբ. սակայն այս առիթով մի երկու խօսք։ Գիտութիւնն ընդհանուր է բոլոր ազգերի համար, բայց ամեն մի ազգի անհատներն էլ ուսումնասիրելով ընդհանուր գիտութիւններն՝ աշխատում են ուսումնասիրել նաև իրենց ազգայինը, որովհետև այդ բնականաբար աւելի մօտ է իրենց սրտին, իրենք աւելի հմուտ են այդ շրջանին, ուրեմն և աւելի ձեռնհաս։ Ա՛րդ, հալ ուսանողը նույնպէս ուսումնասիրելով ընդհանուր գիտութիւնները և ծանօթանալով գիտնական աշխատութեան մեթոդին, ինչո՞ւ իւր ազգային պատմութիւնից և կեանքից չպէտք է վերցնէ և իւր գրական ուսումնասիրութեան նիւթը. միթէ հալոց պատմութեան նիւթը գիտութեան սեպհականութիւն չէ։ Միթէ գերմանացիք կարիք ունին, որ հալ ուսանողը ցոյց տալ իրենց Ռանքէի նշանակութիւնը — հարկաւ ո՛չ։ Սակայն մենք, հայերս, կարիք ունինք, որ հալ պատմաբան ուսանողը ուսումնասիրէ, պարզէ, լուսաբանէ և քննադատէ հալոց պատմութեան գոնէ նշանաւոր կէտերը, շրջանները՝ համաձայն գիտնական սկզբունքների։ Վերջնիս համար հարկաւ աւելի շատ աշխատանք և ջանք պէտք է թափել, սակայն, որքան ճանաչում ենք, պ. Նալբանդեանը աշխատանքից փախչող երիտասարդ չէ։

ՈՐԻՉ

Բժ. Սիմէօն Շահնազարեանց. Հայ դպրոցի ցաւերից. I. Վարչականի շուրջը. էջ XIX+43. Մոսկուա 1890. տպ. Բ. Բարխուդարեանի։

Յարգելի բժ. Շահնազարեանը, որ երկու տարի տեսչի պաշտօն է վարել Նրեանի հալոց թիմական հոգևոր դպրոցում, մեծ եռանդով նուիրուել է մանկավարժական խնդիրներ լուծելուն և մեր թիմական դպրոցները կանոնաւորուած տեսնելու բաղձանքներ ունի։ Այս հինգերորդ թէ վեցերորդ գիրքն

է, որ նուիրում է նա արդ խնդիրներն մշակման և ձրի ուղարկում է, եթէ չեմ սխալւում, բոլոր թեմական դպրոցների բոլոր ուսուցիչներին: Գովելի և չտեսնուած շնորհաբաշխութիւն:

Սակալն ստիպուած ենք մի անհամեստ հարց տալ հեղինակին. ինչ միտք ունի արդ գրքերի հրատարակութիւնը. Լեթադրենք թէ դուք առատաձեռն մարդ լինելով՝ նիւթական միջոց չէք խնայում արդ հրատարակութիւններն ընտիր թղթի վրայ և գեղեցիկ տպագրել տալ, սակալն ում համար:

Արտակարգ համբերութիւն ունեցող մարդ պէտք է լինի — ես դոցանից մէկն եղալ — որ կարողանալ «շալ դպրոցների ցաւերից» դիրքը կարդալ. սա մի շարադրութիւն չէ, ալլ ցիտատների չտեսնուած մի քանոս, որի մէջ ամենաէական և մեծ դերը տրուած է — չակերտներին: Չակերտ, չակերտ և անվերջ չակերտ. վերնագիրները չակերտներով լի, բնագիրը չակերտներով լի, ծանօթութիւնները չակերտներով լի — մի խօսքով որքան դրժի մէջ բառ, համարեալ թէ արնքան էլ չակերտ կալ: Արդ չակերտների հետեանքն է, որ մարդ չփոխւում է կարդալիս, լողնում է և կարդացածն էլ չէ հասկանում. եթէ աւելացնենք և արն հանգամանքը, որ հեղինակի լեզուն շատ նման է քառասունական թուականների անմշակ աշխարհաբարին, պատկերը լիակատար կլինի: Սխալ հաւերէն ոճերով և երկար, շատ երկար պարբերութիւններով լի է գրուածքը — օրինակ մի նախադասութիւն բաղկացած է 94 (!) բառից (էջ 34), մի ուրիշը՝ 81 բառից (էջ VIII), երրորդը բաղկացած է հաւրիւր տասը (!!!) բառից (էջ 15), չորրորդը 73 բառից (էջ 22—23), հինգերորդը հաւրիւր քսան և ութը (128) բառից (էջ 3—4): Ես երկիւղ եմ կրում որոնելուց, որ չլինի թէ աւելի երկար նախադասութիւն գտնեմ: Ահա՛ ձեր հռչակաւոր չակերտների հետեանքը, պարոն բժիշկ — միթէ՛ ձեր ցանկութիւնը կարող է լինել, որ կարդացողն շունչը կտրուի:

ձիշդ է, երբեմն պատահում է, որ մի որ և է հեղինակ. ողորդութեամբ իւր նիւթով, ուշադրութիւն չէ դարձնում արն հանգամանքի վերա՝ թէ արդեօք ուրիշներն իրեն պէտք է հասկանան թէ ոչ. միայն զարմանում ենք, որ ար. բժիշկը մի անձնական անկեղծ բարեկամ չէ ունեցել, որ անկեղծօրէն խորհուրդ տար նրան՝ մի ալլ ձեռով հրատարակել իւր անխառնութիւնները: Հեղինակի դատողութիւններն էապէս

չատ ճիշդ են, ձգտումները համակրելի, եռանդը՝ գովելի, բերած փաստերն՝ իրական. ալիք սլառաբանով ահա մենք խորհուրդ ենք տալիս նրան՝ ձեռք վերցնել բազմաքանակ ցիտատներից ու չակերտներից, փաստեր առաջ բերել և եզրակացութիւնների ու առաջարկութիւնների անել. և որ զլրսաւորն է՝ դիրքը տալադրութեան լանձնելուց առաջ՝ կարիշով հայերէն գրել իմացող բարեկամներից մէկի մօտ: Այս ձևով միայն պ. րժ. Շահնաշարեանցի մտքերից կարող են օգտուել ուրիշները:

ՌՐԻԶ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մ. ԿՕՐԷԼԼԻ. Մի մանկան հողու պատմութիւն. լէպ ոչ մանուկների համար. Թարգմ. Տ. Վ. Վաղարշապատ 1902.
 ԲԺ. Ա. ԲՈՒՂՈՒԿԵԱՆ. Առողջապահական նուէր նորատի կանանց. Ալէքսանդրապոլ 1901.
 Նոր զարոյց. պատկ. տարրական ընթացք. Զ. պրակ. հրատ. Սմբ. Դաւթեան. Կ. Պոլիս 1901.
 Էմինեան ազգագրական ժողովածու. հատ. ա. Փշրանք Շիրակի ամբարներից, հաւաքեց Աղ. Մխիթարեանց, Մոսկուա—Ալէքսանդրապոլ 1901.
 Dr. Wahan Nalbandian. Leopold von Rankes Bildungejahre und Geschichtsauffassung. Leipzig 1902.
 Սիմէոն սրկ. Մնացականեան. Հտտընտիր աղօթքներ Հայաստանեայց ս. եկեղեցւոյ հանդերձ ռուսերէն թարգմանութեամբ. Ս. Պ. Բուրդ. 1902.
 Է. Հէրարտ. Յուդաի վերջին գիշերը. Թարգմ. Խաչ. ք. Փանեանց. Թիֆլիս 1902.
 Փաբիւլա. Թարգմ. նոյն. Թիֆլիս 1902.
 Բարեպաշտները. գրեց նոյն. Թիֆլիս 1902.
 Ա. ՊՈՒՀԿԻՆ. Յաւերժահարսը. Թարգմ. Կոստ. Կրասիլնիկեան. Թիֆլիս 1902.
 ԱԼՓՕՆՍ ԴՕՂԷ. Յրօմօն կրտսեր և Ռիսլէր աւագ. Թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան. Թիֆլիս. 1902.
 ԿՈՄԱ Լ. Ն. ՏՕԼՍՏՕԻ. Յարութիւն. Թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան. Թիֆլիս 1902.